

הודיה אלגאוי

רמת המורכבות של ממים בתרבות האינטרנטית לאורך הזמן

חוג: תקשורת ביה"ס: פלך בנות, ירושלים
בהנחיית אסף ניסנבוים (PhD), המחלקה לתקשורת ועיתונאות,
האוניברסיטה העברית בירושלים

כאן, אפשר להתחיל לראות את הקשר בין המורכבות של מם לקהילה. בדיחה פרטית היא בדיחה שדורשת ידע מקדים על מנת להבין מדוע היא מצחיקה. מי שאין לו את הידע המקדים, לא יכול להבין את הבדיחה וכנראה אינו חלק מהקבוצה אליה היא מכוונת. ככל שהידע המקדים הדרוש להבנת הבדיחה רחב יותר ומסובך יותר, הבדיחה מכוונת לקהל מצומצם יותר של אנשים. ככל שהידע המקדים הדרוש להבנת המם מסובך יותר, נדרשת השקעה רבה יותר על מנת להבין וקבוצה מצומצמת יותר מצליחה להבין את ההומור במם. ככל שמם מורכב יותר, קבוצת האנשים שמשתמשת בו משתייכת לקהילה אקסקלוסיבית יותר. מורכבות הממים מעידה על אקסקלוסיביות קהילתית, והשינוי במורכבות הממים מעיד על שינוי באקסקלוסיביות הקהילתית באינטרנט.

על מנת לחקור את השינוי באקסקלוסיביות הקהילות האינטרנטיות דרך השינוי

במידת המורכבות של ממים אינטרנטיים, ישנו צורך להגדיר מה היא מורכבות מימטית. כדי להגדיר ממה עשויה מורכבותו של מם, נתחיל ונגדיר מה הוא בעצם מם. מם הוא מושג שהומצא הרבה לפני העידן האינטרטי, ופירושו המקבילה התרבותית של גן. בדומה לאופן בו גן הוא אבן יסוד ביולוגית, מם הוא אבן יסוד תרבותית המשתכפלת ומשתנה באמצעות מעבר בין אנשים. בחקר האקדמי של ממים אינטרנטיים, נהוג להגדיר ממים כקבוצות ולא כיחידים. משפחת ממים מוגדרות כקבוצת פריטים המיוצרים עם מודעות זה לזה, בעלי מכנה משותף ומשתכפלים ומופצים בין מספר אנשים שונים.

ממבט שטחי, ניתן לראות בממים אינטרנטיים (Meme) תופעה דיגטלית חסרת משמעות ותו לא. לאמיתו של דבר, ממים הם הרבה יותר מכך. ממים הם תופעת לוואי תמידית של התרבות האינטרנטית, ומשמשים צוהר למתרחש בתוכה. באמצעות חקר הממים ותכונותיהם, ניתן להגיע למסקנות מעמיקות על אופי המשתמשים בהם, הקהילות האינטרנטיות הקשורות אליהם והתרבות האינטרנט כולה. מתוך כך, בחרתי לחקור את מידת מורכבותם של ממים אינטרנטיים וכיצד היא השתנתה לאורך הזמן, בתקווה להגיע למסקנות על אופי השינוי שעברה התרבות האינטרנטית עצמה, ואף התרבות ככלל, לאורך הזמן.

מחקרים רבים כבר עסקו בקשר ההדוק שמקיימים ממים עם קהילות אינטרנטיות, ועל יכולתם של הממים להעיד על אופן התפקוד החברתי-תרבותי של הקהילה.

בבסיס המחקר עומדת ההנחה כי למורכבות המם ישנה חשיבות כלשהי המצביעה על אופני התפקוד של התרבות המימטית. על מנת להסביר את טיב הקשר בין מורכבות מימטית לתרבות האינטרנטית, נתחיל בקשר שבין ממים וקהילה.

מחקרים רבים כבר עסקו בקשר ההדוק שמקיימים ממים עם קהילות אינטרנטיות, ועל יכולתם של הממים להעיד על אופן התפקוד החברתי-תרבותי של הקהילה. בין השאר, ניתן לקבוע שממים משמשים כמעין בדיחה פרטית אינטרנטית עבור הקהילות המשתמשות בה. בדומה לבדיחות פרטיות רגילות, ממים מסייעים להבנות גבול לקהילה, מי שמבין את הבדיחה בפנים, ומי שלא, בחוץ. כפי שבדיחה פרטית בנויה באופן בו רק אנשים שהם חלק מקבוצה מסויימת מבינים אותה, גם ממים בנויים באופן בו רק אנשים שהם חלק מקבוצה מסויימת מצליחים להבין אותם.

אידיאה

תכנית למחקר בתחומים הומניסטיים

תקשורת

אספתי מתוך ארכיון ממים אינטרנטי, ובאמצעות המידע שסיפק על כל מם ערכתי את הניתוח ותיעדתי אותו בטבלאות.

את ההשוואה בין שנות המדגם עשיתי בשני ממדים. ההשוואה הראשונית נעשתה באופן מכני יותר, ספירה של כמות הממים המקיימים כל קריטריון בכל שנת מדגם. ההשוואה המעמיקה נעשתה בצורה תמטית, כתבתי על כל קריטריון בפירוט וקראתי את ההסברים בשאיפה למצוא תמות בולטות מכל שנת מדגם.

התוצאה הכללית חשפה שישנה עלייה ברמת המורכבות של הממים בין שנת המדגם הראשונה (2014) לבין שנת המדגם השנייה (2019). הניתוח התמטי חשף שהשוני העיקרי בין שנות המדגם לא היה ברמת המורכבות אלא בצורת המורכבות.

נמצא, שהממים משנת המדגם המאוחרת יותר מקיימים התייחסות אינטרטקסטואלית לממים אחרים ולא למנטים אחרים של התרבות האינטרנטית, ואילו הממים משנת המדגם המוקדמת יותר קיימו בעיקר התייחסויות לממים נוספים מאותה המשפחה. העלייה ברמת המורכבות של הממים לא מעידה בהכרח על ריבוי הקהילות האקסקלוסיביות בתרבות האינטרנטית, אלא על רוחב הקהילות. באמירה שאולי הפוכה לחשיבה האינטואיטיבית, ניתן להסיק כי ב-2019 הגבול סביב התרבות האינטרנטית כולה הוא שהתהדק. כלומר שב-2014 היו קהילות אקסקלוסיביות נפרדות, וב-2019 התרבות האינטרנטית כולה מתפקדת כקהילת ענק בעלת גבול אקסקלוסיבי.

באמצעות ההבנה מה היא משפחה מימטית, בניתי מדד המתאר את המורכבות של משפחת ממים. את המדד בניתי באמצעות תאורייה מעוגנת שדה. ערכתי מספר סבבים של בניית מדד תאורטי, וניסיון ליישמו על מדגם קטן של משפחות ממים. בהתאם לנקודות ההתאמה וחוסר ההתאמה בין התאורייה לפרקטיקה, ערכתי סבב נוסף של שינוי, קריאה ובדיקה, עד שלבסוף גובש מדד מקיף בעל שישה קריטריונים עיקריים. חשוב לציין כי כל אחד מהקריטריונים במדד מתייחס למאפיין הבא לידי ביטוי ברוב המוחלט של הממים היחידים בתוך כל משפחה מימטית.

בראש ובראשונה, נמצאת האינטרטקסטואליות-האם המם מקיים התייחסות אינטרטקסטואליות? אם כן, לאיזה סוג מדיה ועד כמה מהותית להבנת המם ההיכרות עם המדיה אליה ישנה התייחסות. הקריטריון השני עוסק בנושא המם, קל או כבד. הקריטריונים השלישי והרביעי שניהם עוסקים בשפה במם; האם יש שימוש במשלב לשוני יוצא דופן, והאם יש שימוש בז'רגון כלשהו. הקריטריון החמישי עוסק בהומוגניות המשפחה המימטית; עד כמה ובאיזה אופן כל אחד מהממים היחידים בתוך המשפחה המימטית דומים זה לזה. בסוף, הקריטריון השישי עוסק בסיפור הרקע של המם, עד כמה הסיטואציה בה נוצר המם וגרסת המקור שלו מהותיים ורלוונטיים להבנת המם.

את המדד יישמתי באופן איכותני על 100 ממים בסך הכל, 50 משנת 2014 ו-50 משנת 2019. שנות המדגם האלו איפשרו מרווח משמעותי מספיק לראות שינוי מהותי. הבחירה בשנים שלפני משבר הקורונה איפשרו לחקור את השינוי האורגני שעברה התרבות האינטרנטית כתוצאה מחלוף הזמן, ולא כתוצאה משימוש מוגבר באינטרנט עקב הסגרים שהביא עימו משבר הקורונה. את הממים עצמם